

з романом, їх батьки померли під час епідемії “іспанки” в 1919 році, тоді як фактично вони жили порізно і померли відповідно в 1923 та 1929 роках. Також в романі Ленглі страждав від отруєння газом в період Першої світової війни, але документальних свідчень цього не маємо. Насамкінець, літературний Ленглі збирав газети для того, щоб створити єдину універсальну газету, а реальний – для того, щоб Гомер міг прослідкувати за подіями, що сталися в світі, коли до нього повернеться зір.

Проведене дослідження дозволило визначити, що визначальною рисою роману Е.Л. Доктороу “Гомер і Ленглі” є посмодерністичний історизм. Декорації часто дозволяють автору схватитися за куліси і схопити маску оповідача початку ХХ століття Гомера Кольєра та відчуття атмосферу життя тогочасної Америки. Все в творі наче навіює відчуття дійсності минулого, та в той же час реальність є вигаданою, вітуальною, і навіть реальні дати є симулякрами. Роман насичений реаліями, що переплітаються з авторською уявою, символами часу, що дозволяють передати атмосферу та настрої американського суспільства минулих часів і довести, що минуле глибоко пов’язане з теперішнім. Письменник радикально руйнує принципи хронології та реалістичності, створюючи продовження минулого у теперішньому. Історія США переплітається з літературною уявою через взаємодію вигаданих та реальних персонажів. Письменник, зображуючи душевне та фізичне відчуження головних героїв, передає дух ізольованої в собі цивілізації та прихованого за зовнішнім благополуччям середовища задухи та безладдя в країні. Е.Л. Доктороу відкриває сумні та забуті сторінки минулих часів та героїв, показуючи вічну актуальність образів та історій, які невпинно захоплюють своєю позачасовістю. Історія підлягає свідомому трансформуванню, відбувається майстерна імітація дійсності минулих часів, гра стереотипів. Роман сприяє грі з читачем, дозволяє передбачувати минуле.

Стильова своєрідність прози Е.Л. Доктороу, змістовна глибина творів, різнобарвність та багатоплановість персонажів можуть слугувати предметом для подальших досліджень творчості письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джохадзе И. Неопрагматизм Ричарда Рорти / И. Джохадзе. – М. : УРСС, 2001. – 256 с.
2. Затонский Д. Постмодернизм: Гипотезы возникновения / Д. Затонский // Иностранная Литература. – 1996. – №2. – С. 273 – 283.

3. Захарова Е. По материалам зарубежной прессы / Е. Захарова, И. Мокин, Л. Хесед // Иностранная литература. – 2010. – № 2. – С. 280 – 286.
4. Рорти Р. Историография философии: четыре жанра / Р. Рорти ; [пер. И. В. Борисова] // Современная аналитическая философия. – 1988. – Вып. 1. – С. 47 – 59.
5. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ. М. Б. Левина]. – М. : АСТ, 2007. – 588 с.
6. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Образ и действительность / О. Шпенглер ; [пер. И. И. Маханькова]. – М: Айрис-Пресс, 2009. – 656 с.
7. Alterman E. How E. L. Doctorow Does It / E. Alterman // Daily Beast. – 2009. – September 6. – P. 3 – 4.
8. Doctorow E. L. Homer and Langley / E. L. Doctorow. – N. Y. : Random House, 2009. – 224 p.
9. Henry A. M. Problematized Narratives: History as Fiction in E. L. Doctorow’s “Billy Bathgate” / A. M. Henry // Critique. – 1997. – Vol. 39.1. – P. 32 – 40.
10. Kakutani M. How did they end up that way? / M. Kakutani // New York Times. – 2009. – August 31. – P. 1.
11. Lidz F. The Paper Chase / F. Lidz // New York Times. – 2003. – October 26. – P. 1.
12. Oats J. C. Love and Squalor / J. C. Oats // The New Yorker. – 2009. – Septebmer 7. – P. 80.
13. Schillinger L. The odd couple / L. Schillinger // New York Times. – 2009. – September 8. – P. 7.

АПОКАЛІПТИЧНА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА: ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ

Марія КУЛЕШІР

Київський національний лінгвістичний університет

У статті аналізуються питання жанрової специфіки апокаліптичної художньої літератури. Авторка дає визначення жанру, розглядає його функції, становлення і розвиток. Висвітлюються найпоширеніші теми апокаліптичних творів.

Ключові слова: апокаліптичний роман, жанр, глобальна катастрофа, апокаліпсис, постапокаліпсис.

В статті аналізуються питання жанрової специфіки апокаліптичної художньої літератури. Автор дає визначення жанру, розглядає його функції, становлення і розвиток. Освітлюються найбільш розповсюджені теми апокаліптичних творів.

Ключевые слова: апокаліптичний роман, жанр, глобальна катастрофа, апокаліпсис, постапокаліпсис.

The article deals with genre specificity of the apocalyptic novel. The author gives the definition of the genre, considers its functions, formation and development. Attention is given to the most common themes of apocalyptic fiction.

Key words: apocalyptic novel, genre, global catastrophe, the Apocalypse, post-apocalypse.

У літературознавстві для позначення зображуваних апокаліптичних явищ у художній літературі користуються термінами “*апокаліптична художня література*” (який служить для зображення кінця цивілізації через потенційно існуючі катастрофи, такі як ядерна війна, пандемія, зміна клімату тощо) й “*постапокаліптична художня література*” (описує світ після глобальної катастрофи). У більшості постапокаліптичних творів присутній опис глобальної катастрофи або автор згадує про неї, так само як у більшості апокаліптичних романів наявні постапокаліптичні теми. Тому більшість дослідників, зображуючи апокаліптичні чи постапокаліптичні сюжети, послуговуються одним терміном, залежно від власних уподобань або часто використовують термін “*роман-катастрофа*”, який має ширше значення. Кінець світу не обов’язково має бути зображений як такий, що завершився, він може бути перерваний чи локальний.

Есхатологічна тема має багатолітню релігійну, філософську та літературну традицію. Більшість світових релігійно-міфологічних систем містять апокаліптичні мотиви. І з часом вони набирали нового забарвлення.

У другій половині ХХ століття, коли існувало ідеологічне протистояння двох систем у вигляді холодної війни, до ядерного апокаліпсису, здавалося, залишалося дуже мало часу. Есхатологічні настрої були підсилені загрозою навколишньому середовищу внаслідок неконтрольованого науково-технічного прогресу. Біблійні мотиви та образи, зокрема тлумачення Одкровення Іоанна Богослова чи Апокаліпсису, ідеї тисячолітнього царства Христа у вигляді хліазму та міленаризму знову стали актуальними. Есхатологічні очікування потрапили й на сторінки художніх книг.

Водночас варто відзначити, що ХХ століття мало своє сприйняття кінця світу. Есхатологічні мотиви, починаючи з ХІХ століття зазнають сильної секуляризації. Тема кінця світу дедалі більше пов’язувалася з космічними процесами, розвитком цивілізації. Всі ці моменти відобразилися в літературі. І, власне кажучи, сюжетом апокаліптичного роману стала реалізація негативної історії людства, есхатологічні мотиви відтак стали історичними. У більшості апокаліптичних романів, створених у секуляризованих суспільствах, релігійні ідеї не домінують, а часто лише є художнім, культурним фоном.

Жанр *апокаліптичної художньої літератури* почав поступово виокремлюватися ще в ХІХ ст. Тема знищення людства через технічний прогрес прозвучала в поемі в прозі “Остання людина”, написаній французом Жаном-Батистом Кузеном де Гренвілем і опублікованій 1805 р. Роман англійської письменниці Мері Шеллі “Остання людина” (1826) продовжив тему апокаліпсису і став першим романом про загибель людства. У ньому розповідалося про поширення епідемії невідомої хвороби й загибель людства від неї.

Особливо популярною тема апокаліпсису стала в англійській літературі. Серед справжніх англійських майстрів цього жанру: Герберт Уеллс, Артур Конан Дойль, Олаф Степлдон, Джон Бересфорд, Невіл Шют, Джон Уіндем, Джон Крістофер, Брайан Олдісс, Джеймс Баллард, Джон Браннер, Колін Уілсон, Саймон Кларк.

Пояснення тому, що колискою нового жанру стала саме англійська література, можна знайти в своєрідній реакції на руссоїстську утопію і відображення в суворому британському світогляді ХІХ ст. реальних катастроф, таких як повстання в колоніях, перші ознаки майбутнього розпаду імперії. В інших країнах і, зокрема, в Німеччині, Франції, Росії виходили лише окремі романи на тему глобальної катастрофи.

Подальшому розвитку апокаліптичного жанру в ХХ столітті також сприяли історичні тенденції. Людство пережило в першій половині століття дві світові війни, а у другій половині перебувало під перманентною загрозою третьої ядерної світової війни. Український філософ Ю. Павленко зазначає: “*Без перебільшення можна сказати, що вся історія після першого серпня 1914 р. проходила, і багато в чому все ще проходить, під знаком страху*” [12, с.159]. Людство побачило, які криваві, руйнівні, затяжні й загалом беззмістовні можуть бути війни. Страх як соціальний невроз у цьому столітті набув значного поширення і також відобразився у літературі.

Популярності апокаліптичної художньої літератури сприяє і глибока прірва між свідомістю і глибинами колективного несвідомого, що розділяє сучасну людину. Відомий філософ, культуролог, релігієзнавець М. Еліаде вважає, що сучасна людина відчуває себе так, наче її роздирають на частини, вона також відчуває біль розлуки. Людині не завжди легко зрозуміти, що це за розлука. Інколи їй здається, що вона розлучена з чимось могутнішим, ніж вона, інколи, що з деяким станом, який не можна описати, про нього немає чітких спогадів, однак вона пам'ятає про нього в глибинах свого існування. Це первісний стан, коли не було ні часу, ні історії [18, с. 193]. Ця розлука в іудейсько-християнській традиції позначена як гріхопадіння.

Секрет привабливості описів масштабних подій і сил, здатних захитати підвалини світобудови, для читача також слід шукати і в інших психологічних потребах людини. Однією з причин постійного інтересу людини до грандіозних катаклізмів є її іманентна тяга полоскотати собі нерви, занурюючись у віртуальний світ. Людина відчуває радісне полегшення і “твердь під ногами” після споглядання жажливих описів вигаданих катастроф, які не відбуваються в реальному житті. З початку свого виникнення західний апокаліптичний роман, чи роман-катастрофа, як його називає Р. Арбітман та деякі інші дослідники, був “*типовим породженням технологічної цивілізації, кишеньковим дзеркальцем її фобій і кишеньковим Апокаліпсисом*” [1, с. 4]. Людина, яка звикла до комфортних умов, раптово опинялася в несприятливих для життя умовах.

Наскільки апокаліптичний роман є фантастичним? У радянському літературознавстві цей жанр відносили переважно до фантастики. Схожа тенденція оцінювати його так домінує і серед російських фантастикознавців. Так, в “Енциклопедії фантастики” під ред. Вл. Гакова і в низці інших видань, зокрема праці Є. Ковтун, фантастика ідей, утопія, антиутопія, роман-пересторога тощо відносяться до science fiction поряд з природничо-науковою, науково-технічною фантастикою [9, с. 62]. Ці жанри відносять до фантастики у своєму бібліографічному покажчику з фантастики Є. Харитонов [16; 17]. Низка російських та вітчизняних літературознавців визначають їх усіх як окремі жанри. В інформації, поміщеній про літературознавчі студії західних університетів, зокрема в Інтернеті, ми можемо побачити, що апокаліптичний чи постапокаліптичний романи, як і утопія чи антиутопія, перераховуються серед окремих жанрів, окремо від фантастичної літератури.

Проблема взаємин апокаліптичного роману і фантастики має багатогранний характер і, незважаючи на активні дискусії з цього приводу, особливо в західній літературі, вона до кінця так теоретично й не осмислена. Можна стверджувати, що вона конкретизується на різних етапах розвитку літератури. До XIX століття апокаліптика й фантастика практично не стикалися, і навіть у тому столітті, майже до його кінця, вони сприймалися як різні явища. Однак, починаючи з XIX століття, апокаліптика входить у фантастичну художню літературу і набуває популярності. Останній сприяла, насамперед, творчість Г. Уеллса, а також А. Конан Дойля та інших письменників. Тенденцію взаємопроникнення апокаліптики та наукової фантастики фіксують сонтні літературознавчих досліджень.

Якщо відносити *апокаліптичний роман* до фантастики, то його можна називати різновидом соціальної фантастики, тобто того її піджанру, для якого характерний високий рівень філософсько-соціальної та психологічно-соціальної проблематики. Тут науково-фантастичне допущення втрачає домінуючу роль, хоча і зберігає свою самостійну цінність. Російський літературознавець Є. Ковтун пише, що у соціально-філософській фантастиці подібне допущення із самого початку є засобом, а не метою, і застосовується для аналізу сучасного стану суспільства, перспектив вивчення або попередження про небезпеку розвитку низки негативних тенденцій [8, с. 77]. Апокаліптичний роман є попередженням саме про найбільш негативні.

Водночас ми бачимо, що фантастичне в апокаліптичному романі виражено як “фантастичний елемент”, “використання фантастичного”, “для зображення негативних наслідків майбутнього” тощо. Таким чином спостерігається певне протиріччя, коли апокаліптичний роман відносять до фантастичної літератури. Адже фантастичне в апокаліптичному романі визначається не як основа художнього бачення дійсності, а лише засіб. Подібну проблему щодо взаємин фантастики й антиутопії справедливо підняла С. Бесчетникова [3, с. 357]. Виходячи зі сказаного вище багато літературознавців вважають, що апокаліптичний роман, антиутопія, утопія не можуть трактуватися виключно як фантастичний твір.

Слід також відзначити, що визначення *апокаліптичного роману* як фантастичного твору залишає поза полем зору низку апокаліптичних творів, в яких фантастична гіпотеза не є основою художнього зображення.

Науково-фантастична допустимість використовується багатьма авторами лише для створення спеціальних умов і у формі сюжетного першопоштовху. Подальший сценарій часто розгортається за реальними законами.

Апокаліптичний жанр певною мірою пов'язаний з антиутопією і дистопією. Використовуючи засоби утопічного мислення у ролі соціального проектування, люди завжди мріяли подивитися в щасливе майбутнє, прогрес у різних сферах людського життя. Проте з історії ми знаємо, що поруч з утопією завжди знаходиться антиутопія чи дистопія, які доводили логіку утопії до негативних наслідків. Тому апокаліптичний жанр в літературі з'явився як попередження, що будь-які соціальні і культурні масштабні перетворення – справа занадто серйозна [14, с. 85]. Зв'язок апокаліптичного роману з антиутопією настільки сильний, що окремі літературознавці називають низку відомих апокаліптичних романів антиутопіями. Зокрема, так оцінює їх Д. Новохатський, який серед англійських антиутопій називає апокаліптичні романи Дж. Крістофера “Смерть трави” і “Довга зима”, П. Френка “На жалі, Вавилоне”, постапокаліптичний роман Лі Бреккетт “Довге завтра” та ін. [10, с. 58].

Жанр апокаліптичного роману також доволі близький до жанру роману-перестороги. Багато творів художньої апокаліптичної літератури можна відносити водночас до нього. Український літературознавець Г. Рязузова писала про останні: “Романи-“перестороги” – твори значної соціальної дійсності. У них не просто передбачаються можливі варіанти майбутнього, а й створюються вражаючі алегоричні картини теперішнього<...>. Тісний, органічний зв'язок з теперішнім має наслідком те, що роман-“пересторога”, при своїй умовності і фантастичності більш реалістичний, ніж фантастичний” [15, с. 190].

Апокаліптичний роман часто містить у собі низку філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, науково-природничих концепцій. Відтак його не можна назвати “чисто апокаліптичним”. М. Бахтін справедливо відзначав, що “жодна конкретна історична різновидність не витримує принципу в чистому вигляді, але характеризується переважанням того чи іншого принципу оформлення” [2, с. 199]. Тому нерідко в апокаліптичному романі є елементи фантастичного роману, дистопії, роману-перестороги, роману-випробування тощо.

Увагу письменників привертає катастрофа, як фізико-географічна, так і суспільна, оскільки вона служить чудовим способом моделювання ситуації, в якій виразно і чітко простежуються закони розвитку суспільства,

з одного боку, та індивідуальні особливості самих людей, з іншого. Для проведення уявних експериментів над людством (і психологічних, і соціальних) найкращим способом був, є, і, очевидно, буде жанр апокаліптичного роману.

Серед варіантів глобальної катастрофи найбільш поширеним у романах є ядерна війна. Використання цього образу і його атрибутів (ядерної зброї) має більш, ніж столітню традицію, починаючи з початку ХХ століття. Радянський фантастикознавець Ю. Кагарлицький писав: “З'явилася атомна бомба. З'явилася воднева бомба <...>. Потім запаси ядерної зброї досягли розмірів, достатніх для того, щоб знищити людство кілька разів підряд <...>. Фантастика передала це найбільш гостро” [6, с. 176]. Тема катастрофи в результаті ядерної війни в окремі періоди ХХ століття заповнювала масу друкованої фантастичної продукції. До числа відомих романів західних авторів, в яких описується катастрофа в результаті застосування ядерної зброї, належать романи “Війна в повітрі” і “Звільнений світ” Г. Уеллса, “Тінь над вогнищем” Дж. Мерріл, “На березі” Н. Шюта, “Мальвіль” Р. Мерля та інші.

Найбільш розповсюдженим варіантом “неядерної” катастрофи є катастрофа навколишнього середовища, викликана, як правило, порушенням рівноваги в природі внаслідок дій людей. Український літературознавець А. Нямцу зазначає: “В останні десятиліття проблема збереження оточуючого середовища стала однією з домінуючих у фантастиці, що свідчить про усвідомлення культурної принципової необхідності збереження природного континуума як доволі важливої передумови виживання людства. Екологічні моделі сучасної фантастики, як правило, використовують різні традиційні мотиви, що надає їм узагальнено-символічного звучання і глобального просторово-часового характеру” [11, с. 215]. Такі катастрофи, змодельовані фантастикою, мають сильний вплив на людську свідомість.

Очевидним є той факт, що навколишнє середовище для людства є значущим. Це повітря, яке стає більш отруйним, біофонд світового океану, що знищується, фрукти та овочі, що обробляються пестицидами, вирубка лісів, постійний шум, що травмує психіку. Тому тематика екологічного апокаліпсису користується широкою увагою читачів.

Поширеними в апокаліптичній художній літературі є варіанти загибелі земної цивілізації в результаті вторгнення інопланетян. Найбільш відомим у цій царині є роман Г. Уеллса “Війна світів”. Ця тема знайшла висвітлення й у творах його співвітчизників Дж. Уіндема та Дж. Крістофера. Значну увагу їй приділили американські фантасти.

Щодо ставлення до наслідків глобальної катастрофи більшість авторів можна умовно розділити на песимістів й оптимістів. Перші вважають, що загибель цивілізації буде означати загибель людства чи зупинку його розвитку на невизначений термін. Типовим прикладом твору, що належить до першої групи, є роман французького письменника Г. Тарда “Фрагменти майбутньої історії”. Він має форму записок історика. Події відбуваються у XXV столітті. У результаті війни державний поділ ліквідовано й утворено Азіатсько-Європейсько-Американську федерацію. Починаючи з 2489 року Земля починає охолоджуватися, люди зариваються в землю, поближче до тепла. А потім сонце гасне назавжди і людство вимирає [13, с. 118]. На думку інших, оптимістів, людство є доволі живучим і придатним до існування і в несприятливих умовах [5, с. 598].

Апокаліптичний жанр можна поділити на кілька менших жанрів або піджанрів: власне апокаліптичний та постапокаліптичний. Твори, написані в апокаліптичному жанрі, розповідають про наближення і здійснення якоїсь глобальної катастрофи (потопу, епідемії, космічного зіткнення, нового льодовикового періоду, охолодження Сонця). Перші твори цього жанру, як ми згадували раніше, були опубліковані ще в епоху романтизму на початку XIX ст. У період “холодної війни” апокаліптичний жанр переживає справжній розквіт і відтоді сюжет, пов’язаний з термоядерною війною, стає класичним.

У *постапокаліптичному жанрі* сюжет розгортається в світі, який понищила глобальна катастрофа, наприклад: падіння астероїда, вторгнення інопланетян, пандемія, третя світова війна із застосуванням ядерної, хімічної чи біологічної зброї, відродження динозаврів, повстання машин на чолі з штучним розумом (роботами) та інші катастрофи. Зріз сучасної дійсності подається в романі через призму сприйняття майбутнього часто далеких поколінь. Постапокаліпсис в літературі стоїть близько до кіберпанку, і, навіть, іноді може з ним змішуватися.

Слід згадати і про постапокаліптичний творчий стиль, для якого характерні настрої самоти, покинутості, закинутості, пустельності, похмурості, жаху, кошмару, що створюється і навіюється образами старих і покинутих будівель або техніки. Напівзруйновані будівлі, зарослі травною остови механізмів і техніки служать обов’язковими атрибутами сумного безлюдного пейзажу.

Зародження художнього постапокаліпсису припадає на кінець XIX – початок XX ст. Передчуття катастроф і революцій з’явилися саме в цей період. Широкого поширення набувала декадентська течія, основним переконанням якої було те, що людство деградує, регресує і вироджується.

Можна вважати, щоправда з деякою натяжкою, що в романі “Машина часу” Г. Уеллс вперше застосував постапокаліптичні елементи. Роман “Після Лондона”, написаний Р. Джеффрісом у 1885 р., став першим класичним твором постапокаліптичного жанру.

В. Гончаров, даючи оцінку ситуації, в якій опиняється сучасна людина в результаті катастрофи, зазначає: “*Традиційним варіантом картини світу після катастрофи став опис середньовічних порядків, що запанували на руїнах цивілізації*” [5, с. 598].

Сценарій опускання людства на кілька щаблів нижче використовувався в творах багатьох відомих західних письменників, серед яких: “Яскраво-червона чума” Дж. Лондона, “Земля без людей” Дж. Стюарта. В романі Л. Нівена і Дж. Пурнеля “Молот Люцифера” герої докладають всіх зусиль, щоб перешкодити розвитку цього сценарію. Письменники-фантасти інколи вводять у свої апокаліптичні розповіді образи молодих бунтарів, які намагаються відновити і застосовувати заборонену технологію, наприклад, Ст. В. Бені у своєму творі “На річках Вавилонських” натякає на такий розвиток, класичними у розробці цієї теми є твори “Довге завтра” Лі Брекетт і “Відхилення від норми” Дж. Уіндема.

Наостанок хотілося зауважити, що жанр апокаліптичного роману також є дієвою спробою зануритися в темне начало індивіда та спільноти, відобразити темні сторони людської природи, показати можливі прояви людської поведінки, коли цивілізаційні норми та кодекси раптово припиняють діяти. У цій ролі він виконує певні психологічні функції, допомагає зрозуміти власний темний бік психіки та досягти цілісності. К.-Г. Юнг писав: “*Ми швидше наблизилися б до цілі, якби спробували визнати свою власну тінь разом з її огидливими діями. Знаючи про цю тінь, що являє собою темний бік нашої природи, ми набули б імунітету від будь-яких моральних і розумових витівок і підступів*” [19, с. 83]. У цьому полягає істинний героїзм людини. Також можна погодитися, що ідеї Дж. Уіндема співзвучні зі словами Дж. Кемпбела, висловленими ним у праці “Герой із тисячею облич”. Він пише, що насамперед герой має відійти від “світової сцени вторинних ефектів” до тих сфер душі, де насправді гніздяться труднощі, з’ясувати їх, і вирвати з корінням [7, с. 20]. Разом з тим, читач може знайти ще кілька напівприхованих функцій цього жанру і його впливи.

Низка сучасних літературних критиків передбачають жанру апокаліптичного роману серйозну перспективу. Зокрема, на думку російського критика Р. Арбітмана, цей жанр стане незамінним в якості

методу художнього аналізу майбутнього. Він пише: “*Антиутопія (з її дуже емоційними оцінками) і “близька” наукова фантастика, цілком імовірно, без бою поступлять місцем сильнішому конкуренту. Холоднокровний (але не цинічний) погляд на катастрофу “із середини” допоможе читачам <...> розібратися і у своїх власних можливостях. Звичайно, це дуже прагматичний підхід до літератури, але якщо така література дійсно здатна “підготувати” нас до завтрашнього дня, то гріх не бути прагматиком*” [1, с. 4]. Критик пише, що новий жанр не здатний зробити неможливе і зупинити катастрофу, за якої ми живемо і яка найближчим часом буде розростатися. Проте цей жанр, на його думку, дозволить себе відчувати пасажирами тієї самої кабіни ліфта, а відчувши зрозуміти, що ми маємо шанс пригальмувати падіння.

Підсумовуючи зазначимо, що жанр апокаліптичного роману є відносно новим і таким, що швидко розвивається. Зародившись у ХІХ столітті, він впродовж ХХ століття зазнав надзвичайно стрімкого злету і набув широкої популярності в різних функціях: роману-попередження, дистопії, ескапістського твору, прогнозування майбутнього людства і планети Земля. Досі в середовищі літературознавців тривають гострі дискусії, чи апокаліптичний роман, як і утопія, і дистопія, є піджанром соціальної фантастики, чи окремим жанром. Серед основних сюжетів – катастрофи, зумовлені ядерною зброєю, руйнуванням людством навколишнього середовища, природними катаклізмами.

Очевидно, що тематика глобальних катастроф буде в художній літературі популярною до тих пір, поки існує загроза загибелі людства через ті чи інші причини. У ході подальшого науково-технічного прогресу, погіршення екологічної ситуації вона буде розвиватися. З’являться нові сюжети, будуть опубліковані нові, актуальні для майбутніх проблем романи, будуть описані способи їх розв’язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арбитман Р. Хроника пикирующего лифта: Литература катастроф в отечественном варианте // Литературная газета. – 1993. – 2 июня. – № 22. – С. 4.
2. Бахтин М. М. Роман воспитания и его значение в истории реализма // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – С. 199–249.

3. Бесчетникова С. В. Утопическая парадигма художественного мышления переходной культурной эпохи (на материале русской прозы рубежа ХХ–ХХІ вв.). – Донецк: Лебедь, 2007. – 500 с.
4. Гаков В. Ультиматум: Ядерная война и безъядерный мир в фантазиях и реальности. – М.: Политиздат, 1989. – 349 с.
5. Гончаров В. Конец света с последующим симпозиумом (заключение) // Антология мировой фантастики. – Т. 1. Конец света. – М.: Аванта+, 2003. – С. 589–602.
6. Кагарлицкий Ю. Что такое фантастика. – М.: Художественная литература, 1974. – 351 с.
7. Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич. Пер з англ. – К.: Альтернативи, 1999. – 392 с.
8. Ковтун Е. Н. Фантастика Герберта Уэллса и Карела Чапека // Советское славяноведение. – 1991. – № 2. – С. 75–82.
9. Ковтун Е. Н. Художественный вымысел в литературе ХХ века: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 2008. – 406 с.
10. Новохатский Д. В. Англо-американская антиутопия: Зарождение и генезис: Учебное пособие. – Ялта: РИО КГУ, 2011. – 78 с.
11. Нямцу А. Е. Поэтика современной фантастики. – Ч. 1. – Черновцы: Рута, 2002. – 240 с.
12. Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации. – К.: Междунар. деловой центр, 1998. – 432 с.
13. Пивоваров М. Фантастика і реальність. – К.: Радянський письменник, 1960. – 184 с.
14. Російчук Т. Антиутопія інформаційного суспільства // Соціальна психологія. – 2008. – № 1. – С. 85–95.
15. Рягузова Г. М. Современный французский роман-“предупреждение”. – К.: Наукова думка, 1984. – 208 с.
16. Харитонов Е. Фантастиковедение в книжном измерении: Опыт библиографии // <http://lib.rin.ru/doc/i/37991p.html>
17. Харитонов Е. В. Фантастиковедение: Кто есть кто: (Биобиблиографический справочник) // http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/61507/Haritonov_-_Fantastikovedenie_-_kto_est_kto_%28Biobibliograficheskii_spravochnik%29.html
18. Элиаде М. Мефистофель и андрогин. Пер с фр. – СПб.: Алетейя, 1998. – 375 с.
19. Юнг К. Г. К вопросу о подсознании // Человек и его символы / Л. Г. Юнг, М.-Л. фон Франц, Дж. Л. Хендерсон и др. – М.: Серебряные нити, 1998. – С. 15–102.